

ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ПОВ'ЯЗАНИХ З НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН ТА ЇХ АНАЛОГІВ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Конопельський В. Я.

Статтю присвячено дослідженню кримінологічного аспекту запобігання та протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів в установах виконання покарань в Україні. Встановлено, що проблема запобігання та протидія злочинам у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів повинна вирішуватися в руслі запобігання злочинності не лише в конкретних установах виконання покарань, а на державному рівні в цілому.

Для запобігання кримінальним правопорушенням у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів необхідно реалізувати комплекс соціально-економічних, політичних, організаційно-управлінських, виховних, технічних, правових та інших загальносоціальних заходів. Запобігання та протидія вчиненню даного виду кримінальних правопорушень - це складний, багатогранний процес, що має певні ознаки цілісності.

У статті зазначається, що на тлі збільшення кількості наркозалежних осіб, зростає рівень злочинності, пов'язаної з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, у тому числі в установах виконання покарань. Автор виділяє об'єктивні та суб'єктивні фактори, що визначають поширення наркоманії саме в установах виконання покарань. На прикладі аналізу ситуації у Чорноморській виправній колонії № 74 автор пропонує комплекс профілактичних заходів з метою недопущення скоєння злочинів у сфері незаконного виготовлення, придбання, зберігання та збуту наркотичних засобів, психотропних речовин у виправних колоніях та слідчих ізоляторах. Надано конкретні рекомендації щодо організації роботи оперативних підрозділів з виявлення та перекриття нелегальних каналів доставки засудженим наркотичних речовин.

Аргументовано, що запобігання кримінальним правопорушенням у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів визначається трьома найважливішими складниками: економічними, соціальними і моральними. Організація роботи оперативного відділу з виявлення та пере-

криття нелегальних каналів доставки засудженим заборонених предметів і, в першу чергу, наркотичних речовин - це комплекс заходів із залученням усіх сил та засобів, причому ігнорування хоча б одного із аспектів приводить до зниження результатів у боротьбі з цими негативними явищами.

Ключові слова: запобігання, виправна колонія, засуджений, злочинність, наркотичні засоби, психотропні речовини, прекурсори.

Konopelskyi V. Ya. Prevention of criminal offenses related to illegal traffic of narcotics, psychotropic substances and their analogues in penalties

The article is devoted to the study of the criminological aspect of preventing and countering the illegal circulation of narcotic drugs, psychotropic substances and their analogues in penal institutions in Ukraine. It has been established that the problem of preventing and combating crimes in the field of illegal trafficking of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues and precursors should be solved in the direction of crime prevention not only in specific institutions of execution of punishments, but at the state level as a whole.

To prevent criminal offenses in the field of illegal circulation of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues and precursors, it is necessary to implement a complex of socio-economic, political, organizational-management, educational, technical, legal and other general social measures. Prevention and counteraction to the commission of this type of criminal offense is a complex, multifaceted process that has certain signs of integrity.

The article notes that against the background of an increase in the number of drug addicts, the level of crime related to the illegal circulation of narcotic drugs, psychotropic substances and precursors, including in penal institutions, is increasing. The author singles out objective and subjective factors that determine the spread of drug addiction in penal institutions. Using the example of the analysis of the situation in the Black Sea Correctional Colony No. 74, the author proposes a set of preventive

measures aimed at preventing the commission of crimes in the field of illegal production, acquisition, storage and sale of narcotic drugs, psychotropic substances in correctional colonies and remand cells. Specific recommendations have been provided for organizing the work of operational units to identify and block illegal channels for the delivery of narcotic substances to convicts.

It is argued that the prevention of criminal offenses in the sphere of illegal circulation of narcotic drugs, psychotropic substances and their analogues is determined by three most important components: economic, social and moral. The organization of the work of the operational department to detect and block illegal channels for the delivery of prohibited items to convicts and, first of all, narcotic substances is a complex of measures involving all forces and means, and ignoring at least one of the aspects leads to a decrease in the results in the fight against these negative phenomena .

Key words: *prevention, penal colony, convict, crime, narcotic drugs, psychotropic substances, precursors.*

Постановка проблеми та її актуальність.

Нелегальні наркотики завжди обґрунтовано вважалися серйозним соціальним лихом минулого століття, і є вагомі підстави стверджувати, що це зло притаманне і сьогодні. Головним чинником було і залишається те, що тисячі людей у всіх країнах світу вживають наркотики, незважаючи на їх негативний вплив на фізичний та психічний стан людини.

Встановлено, що нелегальний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин та їх вживання щороку набувають дедалі більших масштабів. Швидко зростає як кількість злочинів, пов'язаних з наркотичними засобами, так і кількість осіб, які вживають наркотики та психотропні речовини.

Наявність взаємозв'язку між наркотизмом та злочинністю сьогодні не викликає сумнівів. Потрапляючи в наркотичну залежність при постійному зростанні цін на наркотики, людина перебуває у стані підвищеної готовності до скоєння злочину з метою отримання коштів на їхнє придбання. Прикладом може бути Чорноморська виправна колонія № 74 в Одеській області, де відбувають засуджені жінки вперше до позбавлення волі. Саме в цій установі відбувають покарання засуджені за різні кримінальні правопорушення, в тому числі і за кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та перебувають на обліку у психолога.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За різних часів питання кримінально-правового та кримінологічного аспекту запобігання та проти-

дії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів були предметом уваги таких учених, як: А.М. Бабенко, О.М. Бандурка, В.С. Батиргарєєва, А.Б. Блага, А.М. Волощук, Д.В. Головін, Є.О. Гладкова, В.Л. Грохольський, Т.А. Денисова, О.М. Джужа, О.О. Житний, А.П. Закалюк, О.Г. Колб, В.Я. Конопельський, М.В. Корнієнко, О.М. Литвинов, В.І. Московець, А.А. Музика, О.М. Музичук, Є.С. Назимко, Д.Й. Никифорчук, М.І. Хавронюк, В.В. Щирська, О.О. Юхно та ін.

Мета дослідження полягає у розкритті кримінологічного аспекту запобігання та протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів в установах виконання покарань.

Виклад основного матеріалу. В Україні вирощують досить доступну для споживання наркосировину - снодійний мак та коноплю, з яких виготовляють наркотичні засоби. Найбільше поширення незаконного вирощування снодійного маку має місце у західних, а коноплі у південних областях України.

З місцевих мешканців найчастіше засуджуються особи, які займалися вирощуванням (з метою збуту) снодійного маку і коноплі або збут останніх, що в основному є приїжджі заготівельники наркосировини. Місцем збуту наркотичних засобів у більшості випадків були ринки, а також інші громадські місця великих та середніх міст України.

Організація комплексу профілактичних заходів передбачає діяльність з виявлення та усунення обставин, що сприяють їх вчиненню, виявлення осіб, від яких слід очікувати їх вчинення, враховується та надання допомоги у здійсненні на зазначених осіб позитивного впливу з метою недопущення вчинення злочину у сфері незаконного виготовлення, придбання, зберігання та збуту наркотичних речовин у виправних колоніях та слідчих ізоляторах.

До об'єктивних обставин належить поширення наркоманії загалом по країні. Вживання наркотичних засобів обумовлено бездуховністю, відсутністю твердих життєвих позицій, невмінням організувати свій відпочинок, існуванням злочинного елемента, що прагне прищепити молоді захоплення наркотиками з метою особистого збагачення.

Знижується ефективність запобігання наркоманії у виправних колоніях через відсутність технічних засобів (приладів) для проведення експрес-аналізу наркотичних засобів, дія яких спрямована

на виявлення їх серед предметів та речовин, що надходять до засуджених (у посилках, передачах, бандеролях) відсутність в установах собак, спеціально тренуваних на пошук наркотиків

До суб'єктивних факторів слід віднести недоліки та упущення в організації та проведенні оперативно-розшукових заходів, недостатню оперативну обізнаність про негативні явища та процеси, що відбуваються серед засуджених, недостатнє оперативне перекриття об'єктів оперативного обслуговування, низький професійний рівень та відсутність достатніх знань оперативних працівників про шляхи та методи виявлення фактів або намірів вживання наркотичних засобів, відсутність інформації про спроби доставки наркотичних засобів до об'єктів, що охороняються, а також про осіб, які мають намір доставити наркотичні засоби.

Основним напрямом запобігання наркоманії у Чорноморській виправній колонії є проведення із засудженими профілактичних роз'яснювальних бесід щодо негативного впливу наркотичних речовин на людину та передбаченої кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів. Проведення зазначених розмов фіксується у відповідному журналі.

З виправною установою у сфері профілактики співпрацює Одеський благодійний фонд реабілітації та соціальної адаптації громадян без певного місця проживання «Дорога до дому» за підтримки Міжнародного Альянсу ВІЛ/СНІД в Україні, а також БФ «Віра. Надія. Любов».

В установі зазначений фонд працює за такими напрямками: профілактика ВІЛ-інфікованих, поширення інформаційних матеріалів про шкоду вживання наркотиків (буклет «Подорожник», газета «Не улитай»), психологічна допомога, робота групи психологічної підтримки, проведення тренінгів зі споживачами ін'єкційних наркотиків та вразливими групами, що живуть із ВІЛ.

Стратегії реалізації зазначених напрямів проекту ґрунтуються на підході, що передбачає залучення у діяльність з донесенням інформації, що підвищує рівень знань засуджених з питань профілактики ВІЛ/СНІДу, гепатитів, туберкульозу, а також проведення відповідних тренінгів.

Новим напрямком є робота із засудженими перед звільненням з виправних установ та їх подальший супровід, який має на меті проведення міні-тренінгів, групових та індивідуальних консультацій, допомогу у вирішенні питань забезпеченням житла, паспортизації, а також направлення до реабілітаційних центрів (м. Одеса, м. Арциз).

Проведений оперативним відділом виправної колонії аналіз роботи щодо запобігання правопорушенням, пов'язаним із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів свідчить, що постачальниками постійно вдосконалюються способи та методи переміщення наркотиків та змінюються можливі канали їх постачання:

- 1) перекидання через основну огорожу;
- 2) маскування в передачах, посилках, бандеролях і кореспонденції;
- 3) передача через персонал установи;
- 4) ввезення автотранспортом через КПП;
- 5) доставка безпосередньо засудженими під час прибуття до установи або повернення з лікувальних закладів, тимчасових виробничих об'єктів тощо.

Організатори такого злочину, враховуючи складність збуту наркотичних речовин, часто реалізують їх серед засуджених за багатоетапною схемою. Спочатку вони обирають з числа персоналу установи осіб, які дають згоду на одержання наркотичних речовин від збувачів і доставку їх посередникам - засудженим. А останні вже розповсюджують наркотики серед інших засуджених. Така система збуту наркотиків дає змогу організаторам довго залишатися невідомими.

Засуджені розраховуються за наркотичні речовини безпосередньо або через родичів чи знайомих. У першому випадку вони повинні мати при собі гроші, які отримують різними шляхами. Наприклад, гроші поштою надсилаються родичами чи знайомими на адресу працівників установи, з якими засуджені попередньо про це домовляються, або передаються засудженим під час побачень. В інших випадках родичі або знайомі засуджених пересилають гроші на адресу осіб, які збувають наркотичні речовини і проживають поблизу установи.

Під час доставки та пересилання наркотичних речовин до установи збувачі роблять усе, щоб ці речовини не були виявлені за запахом і за зовнішніми ознаками. З цією метою вони перевозять наркотики в герметичних посудинах, пакетах або разом із продуктами харчування, що мають специфічний запах. Родичі засуджених або інші особи, які пересилають у посилках чи бандеролях наркотики, ретельно їх маскують.

З огляду на те, що посилки, бандеролі, передачі ретельно перевіряються перед видачею їх засудженим, особи, які їх відправляють, вдаються до різних хитрощів: облаштовують скриньки з подвійним дном або стінками, ховають

Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення

в обкладинках книжок, цукерках, закритих консервних банках, у кулінарних виробках та інших стравах домашнього приготування, у тюбиках зубної пасти, в різній консервації, у шкаралупі волоських горіхів та навіть курячих яйцях (перед цим білок і жовток з яйця викачують за допомогою медичного шприца).

З метою перекриття каналів надходження до виправних установ наркотичних засобів оперативні підрозділи проводять комплекс заходів, які дають змогу звести до мінімуму або зовсім унеможливити їх отримання засудженими.

На першому етапі здійснюється збір та аналіз оперативної інформації щодо осіб, які мають намір організувати канал доставки заборонених предметів у зону. Встановлюються причини таких намірів (борги, бажання отримати матеріальні блага, конфліктні стосунки із засудженими та інше). Обов'язково враховується реальність можливостей того чи іншого засудженого налагодити такий канал.

Після встановлення таких засуджених вони та кореспонденція піддаються постійному негласному контролю. З'ясовуються їхні зв'язки із засудженими, співробітниками установи, родичами та іншими громадянами.

Після визначення можливих каналів надходження до засуджених заборонених предметів детально розглядаються шляхи збору інформації за кожним окремим напрямком.

У разі перекидання заборонених предметів через основну огорожу сторонніми особами передбачається: отримання інформації за допомогою негласного апарату, вивчення кореспонденції, прослуховування перемовин, що ведуться на короткострокових побаченнях, аналіз повідомлень співробітників відділу охорони установи та населення. Сили і засоби перекриття - це організація патрулювання зовнішнього периметру, встановлення протиперекидної огорожі в найуразливіших місцях, налагодження взаємодії з територіальними органами Національної поліції та населенням, організація засідок за наявності інформації.

У разі перекидання заборонених предметів працівниками відділу охорони, які несуть службу з охорони периметру установи, передбачається отримання інформації за допомогою негласного апарату, особистий обшук, визначаються сили і засоби перекриття, огляд осіб, що заступають на службу, при вході в приміщення охорони, встановлення протиперекидного огородження у найуразливіших місцях, профілактична та виховна

робота з особовим складом, здійснення перевірки несення служби та периметру черговими та оперативними працівниками.

У випадках занесення наркотичних речовин через контрольний-пропускний пункт особами, які прибули на тривалі чи короткострокові побачення або передають передачі засудженим, планується одержання інформації за допомогою негласного апарату, перегляд кореспонденції, повідомлень територіальних правоохоронних органів, населення, прослуховування перемовин, що ведуться на короткотермінових побаченнях, визначаються сили та засоби перекриття такого каналу, використання гласної й негласної інформації молодших інспекторів, що здійснюють нагляд за кімнатою, та їхніх працівників, що працюють в зоні охорони.

У разі занесення заборонених предметів персоналом установи виконання покарань (молодшими інспекторами відділу нагляду та безпеки, начальниками відділень СПР, психологами, медичними працівниками або виробничим персоналом, тобто всіма можливими категоріями працівників, що мають право заходити в зону, що охороняється) передбачається отримання інформації за допомогою негласного апарату, вивчення кореспонденції, аналіз повідомлень територіальних правоохоронних органів, населення, особистий обшук, розвідувальне опитування, визначаються сили та засоби перекриття таких надходжень, використання гласної та негласної інформації працівників відділу охорони, налагодження взаємодії з територіальними правоохоронними органами та населенням, розміщення біля КПП вольєра з собакою, здатної виявляти наркотичні речовини, здійснення огляду працівників при вході на територію установи, профілактичну та виховну роботу з особовим складом.

У разі завезення наркотичних речовин через контрольний-пропускний пункт на автотранспорті, який заїжджає на територію установи як водіям установи, так і іншим особам, передбачається отримання інформації за допомогою негласних джерел, вивчення кореспонденції, повідомлень територіальних правоохоронних органів, населення, особистий пошук, розвідувальне опитування, визначаються сили та засоби перекриття, використання гласної та негласної інформації співробітників відділу охорони, розміщення біля КПП вольєра з собакою, здатної виявляти наркотичні речовини, здійснення вибіркового огляду при в'їзді транспорту на територію установи оперативними працівниками, роз'яснювальна робота

з водіяма щодо заборони встановлення неслужбових відносин зі спецконтингентом.

Отже, виходячи з проведеного аналізу організації роботи оперативного відділу з виявлення та перекриття нелегальних каналів доставки засудженим заборонених предметів і, в першу чергу, наркотичних речовин, можна зробити висновок, що це комплекс заходів із залученням усіх сил та засобів, причому ігнорування хоча б одного із аспектів приводить до зниження результатів у боротьбі з цими негативними явищами.

Література

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р.. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30 ст.141. З наступними змінами та доповненнями.
2. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність». *Відомості Верховної Ради України* від 18.02.1992 року № 2135-XII. З наступними змінами та доповненнями.
3. Закон України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів та зловживання ними». *Відомості Верховної Ради України*. від 15 лютого 1995 року N 62/95. З наступними змінами та доповненнями.
4. Гладкова Є.О. Кримінологічні засади протидії наркозлочинам в Україні. Харків : ХНУВС, 2018. 48 с.
5. Головін Д.В. Криміналістична характеристика злочинів у сфері обігу наркотичних засобів,

психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2021. № 3. С. 103-111.

6. Кротюк А.М. Спеціально-кримінологічні заходи запобігання злочинам у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів у великому місті. *Юридична наука*. 2020. № 2(104), с. 43-49. URL: <https://doi.org/10.32844/2222-5374-2020-104-2.06>

7. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів" від 06.06.2000 р. № 770.

8. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Програми реалізації державної політики у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів на 2003-2010 роки" від 04.06.2003 р. № 877.

9. Методичні рекомендації щодо боротьби зі злочинами у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів в установах виконання покарань від 29.11.2010 р. № 4-6773.

*Конопельський В. Я.,
доктор юридичних наук, професор
завідувач кафедри кримінального права
та кримінології
Одеського державного університету
внутрішніх справ*